

ИКОНОМИЧЕСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ НА МИНАЛОТО, НАСТОЯЩЕТО И БЪДЕЩЕТО

През последните 60 години българското общество преживя две сериозни и коренно различни по своята природа политически, икономически и социални *трансформации*.

Тези трансформации предопределяха в най-голяма степен творческото поведение на учените от икономическата област. Ето защо сме свидетели и на закъсняващо, и на съпътстващо, и на изпреварващо знание за икономическата действителност и процесите, които протичат в нея.

Специфичен продукт на изследователските усилия са разработваните и поднасяни на българския читател икономически енциклопедии.

*

Историческата справедливост и степента на осведоменост ни подтикват да споменем отначало “Българска енциклопедия” в два тома, издадена през 1936 г. от братята Никола и Иван Данчови. Макар и по съдържание да покрива всички клонове на науката, в нея откриваме сериозен икономически компонент. Информация за стопански процеси, понятия и категории, сведения за А. Смит, Д. Рикардо, К. Маркс, Дж. М. Кейнс и др. уплътняват този важен компонент от научното познание.

Едва през 1971 г. излиза първата специализирана икономическа енциклопедия у нас в два тома с отговорен редактор акад. Иван Стефанов. Тринадесет години по-късно е преиздадена и допълнена (1984 г.) отново в два тома. През същата година е издадена и “Икономическа енциклопедия за всички” в едно томче.

Без да се впускаме в подробности, бихме отбелязали, че знанието, съдържащо се в двете издания, най-общо може да бъде разделено на две части – едната е белязана с конкретна историческа характеристика, а другата съдържа меродавни и днес факти, сведения и дефиниции.

Петнадесет години след започналата смяна на обществената система и 21 години след излизането на последното подобно издание през май т. г. на книжния пазар се появи “Икономическа енциклопедия” в един том.*

Априори можем да предполагаме колко трудности от организационен, финансов, творчески и т.н. характер е трябвало да преодоляват нейните отговорни редактори и съставители ст. н. с. д-р М. Димитров и проф. д-р ик. н. Ал. Димитров от Икономическия институт на БАН, както и съставителите по отдели: проф. д-р ик. н. М. Кънев (Методология и история на икономическата мисъл, икономическа история); проф. д-р ик. н. И. Стойков (Математически модели и методи, статистика, информатика и демография); ст. н. с. д-р В.

* Икономическа енциклопедия. Първо издание. С., Наука и изкуство, 2005, 928 с.

Цанов (Икономика на труда, благосъстояние); ст. н. с. д-р р. Чобанова (Икономическо развитие, технологични промени и растеж); проф. д-р ик. н. И. Георгиев (Макроикономика, индустриална организация); проф. д-р ик. н. К. Донеv (Маркетинг, счетоводство); доц. д-р Ст. Статев (Макроикономика, монетарна и финансова политика); проф. д-р ик. н. Ст. Савов (Международна икономика); проф. д-р ик. н. Н. Вълчев (Регионална и аграрна икономика, природни ресурси и природоизползване). Като автори в енциклопедията участват 50 учени, вкл. от УНСС, ИУ – Варна, СА “Д. А. Ценоv” – Свищов, НБУ НЦАН и др.

Индивидуалното усещане е сигурно твърде субективно нещо, но все пак, взимайки в ръцете си това красиво оформено издание, улавяме неговия *иновационно търсец дух; стремежа към изявена проактивност; желанието за принос към една “жизнена икономика”; духа на обновление, а не на реставриране.*

Това ново и първо по рода си издание след 1990 г. включва статии за основни термини, категории теории, за учени от България и от света, икономически факти и схеми.

В разработените отдели откриваме нови и обогатени вектори като:

- Интернационализация и глобализация на стопанския живот;
- Предприемачество;
- Европеизация;
- Маркетингова философия;
- Международни финанси;
- Широка палитра на феномена “конкуренция”;
- Стопанска история;
- Стратегическо управление;
- Е-визията на тези нови вектори.

Развитието на *глобализационните процеси* модифицира съдържателно и структурно използваната терминология. Уплътняването включва разширяващ се списък, в който важно място заемат: глобална икономика, глобален гражданин, глобална конкуренция, глобални индустрии, глобални корпорации, глобални мениджъри, глобализация на финансовите ресурси, глобален организационен модел, глобални играчи, глобална политическа икономия, глобален продукт, глобални стратегически алианси, глобален маркетинг и т.н.

И от тази разширяваща се сфера, дори “комплект от пъзели”, в енциклопедията много строго са представени философията, структурата и функциите на глобалната икономика – нейното пазарно, производствено, финансово, трудово, регулаторно и управленско измерение. Проявено е професионално чувство за мярка.

Не реставрация на понятие отпреди Втората световна война, а нов по съдържание е *предприемаческият вектор* (ентраprenьорството и интра-

пренъорството). Много умело е представен хармоничен букет от понятия: предприемач, предприемаческа зона, предприемаческа култура, предприемаческа мрежа, предприемачески подход и екип, някои от които са все още непознати за икономическата гилдия.

Разгледан е като важен производствен фактор, двигател на съвременната икономика, респ. на *новата икономика*. Тази част е сериозен трамплин за бъдещите изследователи, а за стопанската практика – основа за преосмисляне и предефиниране на мисии, политики и стратегии.

Следващият нов вектор - *“Европеизация”*, разгънат в историко-хронологичен и съвременен аспект, допринася за появата на нови прозрения, оригинални обяснения и интересни запитвания.

Внимателният читател може да открие в “панела понятия” разбирането и анализа на “вътрешното влияние” от европейската политика, как да се осъществи ендегенезис на международното управление по модели на вътрешната политика, връзката “фактор - промяна” и т.н.

Този вектор е в развитие, но много стилно е представен институционалният и функционалният му разрез.

“Пакетът” от статии за *маркетинга* се откроява със задълбоченото му представяне и като бизнес-философия, и като управленски подход, и като операционализирана система. Всичко това очертава една “прогресивна програма” за опериране с тази твърде сложна и многообхватна материя. Още повече, че маркетинговата философия се овладява и от “profit” и “non-profit” организации, от локални, регионални, национални и международни смесени по своята природа структури.

Векторът *“Международни финанси”* е наситен, обогатен с теории, концепции, имена на изтъкнати учени, които работят в широкия спектър – финанси с тяхното видово разнообразие, банковия и финансовия мениджмънт, кредитирането, спот-ракурса, външния дълг, капиталовите пазари и трансакции. Систематично подбрани и разработени с вещина, статиите от този пакет ще бъдат полезни за всички мениджъри.

Векторът *“Конкуренция”* е в контекста на *“Пазар”* и *“Индустриална организация”*.

Разбираеми са трудностите, пред които са били изправени съставителите, свързани с определенията и техния размах. Те са търсили разграничение между *енциклопедична* и систематизирана концепция. Като енциклопедична концепция към *“Конкуренция”*, *“Пазар”* и *“Индустриална организация”* се отнасят всички възможни значения, които са били в ползрението на авторите за включване в енциклопедията. Но тъй като сборникът ще се ползва и от една общност от специалисти, е проявен стремеж и към систематизирани концепции за отделните понятия. Това прави този фрагмент от “голямата книга” изключително силен и завладяващ.

Безспорно достойнства на изданията труд са статиите от областта на *икономическата (стопанската) история*. Това е тематика, която в близкото

минало беше позагърбена, а и днес за някои е твърде нелицеприятна, защото или напомня за несполучливи икономически политики, или, че повтаряме стопански ходове от края на XIX и началото на XX век, без да са осмислени.

В този вектор може да се открие информация за достойни и с принос български и световни личности, за исторически събития и факти от областта на нашата стопанска история и тази на света – оценявани, преоценявани и отново поставени в лоното на възпитаващото, обучаващото и размислящото поле. Бихме насочили вниманието към статиите “Аграрна политика и реформи в България след Освобождението до 1944 г.”; “Българско икономическо дружество” (1895) – една от най-старите организации, чествала наскоро 110 години и ръководена днес от съвременния български дарител, икономист и общественик проф. Д. Порязов, и още “Български заеми в България”, “Първоначалното натрупване на капитала в България” и т.н.

Открити са бележити личности като К. Бюхер, Ив. Кинкел, Рокфелер, Ив. Сакъзов, Ал. Стамболийски, видния стопански деец Димитър Ап. Ценов, Ив. Чапрашиков и др.

Тук е следван строго подходът на енциклопедичната концепция.

Управленска свежест лъха от блока статии, в основата на които стои “*Стратегия*”. Авторите са поднесли знания за стратегии за растеж, стратегическа миопия, стратегическа търговска политика, стратегически прозорец, стратегическо маркетингово планиране. Във видов аспект са представили “икебана” от понятия - с различен обхват, йерархическа тежест и хоризонт от време.

Вектор “И (Е)-визия” (електронното представяне). Тя притежава и самостоятелно, и подчинено положение. И-визията се налага като инструментариум и в областта на глобалната икономика, маркетинга, предприемачеството, индустриалните организации, финансите и т.н. Тук установяваме и съпътстващи, и изпреварващи статии, що се отнася до българската икономическа действителност. Поднесените систематизирани концепции за електронен документ, маркетинг, подпис, търговия и др. по убедителен начин налагат мнението, че появата им не представлява случайна последователност от теоретични и приложни краткотрайни увлечения.

Според Кейнс изучаването на историята на идеите предшества освобождаването на мисълта. Затова разбирането на икономическите явления и процеси е немислимо без познаването на основните теоретични парадигми, на икономическите идеи и концепции, представени в теориите на отделните икономисти, теоретични школи, течения и направления в тях. Основен методологичен принцип на третиране на историята на икономическата мисъл е представянето ѝ от гледна точка на генезиса, еволюцията, борбата и смяната на системите от икономически възгледи и методологически принципи.

Като дисциплина историята на икономическата мисъл освен теория обхваща и методологията като съвкупност от методите на познание. Конкретно в енциклопедията тя (методологията) намира израз в разкриването на вътрешната логика на формиране на научното познание, определяне на структурата и елементите на икономическата система, тяхната взаимовръзка, механизъм на функциониране, средство за интерпретиране и оценка на предшестващите икономически идеи.

Доколкото историята на икономическата мисъл е едновременно икономическа и историческа наука, в хронологичен ред в енциклопедията са обхванати корените на икономическата мисъл (икономически и социални идеи в древните източни общества, антична Гърция, древния Рим, Средновековието), отделните теоретични школи – либерално-класическа, субективна, историко-социологическа, вкл. институционализма и еволюционните теории, социалистически, неокласически, еволюцията на историко-социологическите и социалистическите идеи в края на XIX и началото на XX век. Съвременните теории обхващат кейнсианството и некейнсианството, неолиберализма, теориите за трансформацията на капитализма – институционално-социалните, институционално-технократичните, както и теориите за световната икономика.

Главните идейни течения са сътворени от отделните мислители. Тук авторите са се ръководили от препоръката на нобеловия лауреат по икономика М. Фридман, че при изучаването на историята на икономическата мисъл като част от икономическата и общочовешката култура трябва да се обръщаме и към автобиографиите и биографиите на отделните автори. Затова съвсем закономерно е отделено място на по-главните представители на отделните школи, течения и направления с кратко животоописание и представяне на по-важните им и значими трудове.

Специално внимание е отделено на разработените от отделните школи и автори концепции, подходи, закони, ефекти, принципи, подобрения и др. В работата е безспорен стремежът на авторите да ползват първоизточниците, да дадат съвременна интерпретация на миналото и настоящето на икономическата наука.

При разработката на частта за методологията и историята на икономическата мисъл съставителите са се ръководили не само от разбирането, че без познаване на идеите и концепциите на отделните теоретични школи и автори е невъзможно опознаването на системата на икономиката, но и от факта, че историята на икономическата мисъл наред с фундаменталните, отрасловите, функционалните и граничните икономически науки е неразривна част на “единната сграда” на икономическото познание.

Успешни попадения в енциклопедичния труд са още:

- *включването на статии за почти всички носители на Нобелова награда по икономика;*

- *приложеният английско-български речник на важни и нови термини;*

- *представените статии за видни български икономисти в периода 1878 – 2003 г.;*
- *постигнатата вътрешна и външна интердисциплинарност за отделни понятия при тяхното разгръщане;*
- *овладяната нова теоретична ориентация, а не робуване на модната популярност на термина;*
- *успешният баланс между енциклопедична и систематизирана концепция.*

Като всяко човешко творение и тази “голяма книга” е белязана с определени несъвършенства. Дори ми се струва твърде претенциозно да ги маркирам.

Ето защо, отправяйки взор към бъдещето, което императивно ще наложи второ издание, с оглед неговото подобряване бихме могли да предложим:

- *първо*, едно разширяване на авторския състав, а защо не и с участието на колеги от ЕС;
- *второ*, увеличаване обема и поднасяне на енциклопедията като многотомно издание;
- *трето*, създаване на и-вариант, който да се разпространява по Интернет;
- *четвърто*, разширяване кръга на българските учени, работили в периода 1945 – 1989 г.;
- *пето*, иновативни личности след 1990 г. и т.н.

Тази книга трябва да стигне до широк кръг читатели - студенти, икономисти, мениджъри, политици, до всички, които знаят или вече подозират, че в основата на всичко лежи икономиката.

И накрая трябва да изкажем голямата си благодарност към проф. д-р ик. н. Ал. Димитров за пренесения опит във времето и на ст. н. с. М. Димитров за огромната организационна и творческа работа, която е извършил.

Проф. д-р ик. н. Атанас Дамянов